

Demokrasi ve Eğitim: Kavramsal Bir İnceleme

Democracy and Education: A Conceptual Analysis

Dr. Öğr. Üyesi Cahit ERDEM¹, Dr. Öğr. Üyesi Eray EĞMİR²

Öz

Demokrasi sahip olduğu üstünlükleri ile günümüzde en uygun yönetim biçimi olarak değerlendirilmektedir ancak demokrasi bir yönetim biçimi olmanın yanında aynı zamanda bir yaşam biçimidir. Demokratik yönetimlerin etkili ve başarılı olabilmesi demokrasiyi içselleştirmiş vatandaşlar ile mümkündür. Demokratik anlayış doğumla kazanılan bir özellik olmadığı için bu anlayışın kazanılmasında eğitim hayati role sahiptir. Bu doğrultuda bu çalışmada eğitim ve demokrasi arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu kavramsal çalışma çerçevesinde ilk olarak demokrasi kavramı ve demokrasinin kısa tarihçesi ele alınmıştır. Daha sonra demokrasinin eğitimdeki yeri incelenmiş ve bu kapsamda demokrasinin okullarda nasıl öğretilebileceğine ilişkin yaklaşımlara ve demokratik eğitimin ilkelerine yer verilmiştir. Ek olarak, demokrasi eğitimi ile demokratik eğitim arasındaki farklılık netleştirilmiştir. Ayrıca demokrasi eğitiminin felsefi arka planı tartışılmış ve eğitim programlarında demokrasi başlığı kapsamında demokrasi eğitiminde kullanılacak yaklaşım ve yöntemlerden ve buna paralel olarak eleştirel düşünme gibi düşünme becerilerinin öneminden bahsedilmiştir. Demokratik bir toplumun oluşmasının demokrasiyi önceleyen ve kendisi de demokratik olan bir eğitim sistemi ile mümkün olduğu gerçeğinden hareketle bu çalışmada sunulan kavramsal çerçevenin demokrasi ve eğitim ilişkisinin önemine dikkat çekmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi eğitimi, demokratik eğitim, eğitim felsefesi, eleştirel düşünme

Makale Türü: Derleme

Abstract

Democracy is considered as the most appropriate form of government today with its superiorities, but democracy is not only a form of government but also a way of life. Democratic governments can be effective and successful with citizens who have internalized democracy. Since democratic understanding is not a feature acquired by birth, education has a vital role in gaining this understanding. In this study, the relationship between education and democracy is examined. In the framework of this conceptual study, firstly, the concept of democracy and its short history are discussed. Afterwards, the place of democracy in education is examined and, approaches about how democracy can be taught in schools and principles of democratic education are analyzed and the difference between democracy education and democratic education is clarified. In addition, the philosophical background of democracy education is discussed and the approaches and methods that can be used in democracy education and the importance of thinking skills such as critical thinking in parallel with this are addressed within the scope of democracy in curricula title. Based on the fact that the formation of a democratic society is possible with an education system that prioritizes democracy and that is itself democratic, it is aimed that the conceptual framework presented in this study draws attention to the importance of the relationship between democracy and education.

Keywords: Democracy education, democratic education, education philosophy, critical thinking

Paper Type: Review

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, cerdem@aku.edu.tr.

²Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, eegmir@aku.edu.tr.

Giriş

Güncel Türkçe sözlükte demokrasi kavramı “halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, el erki, demokratlık” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2020). The Economist dergisinin her yıl güncelleyerek yayımladığı raporlardan birisi olan 2019 demokrasi indeksi raporuna göre, rapora dâhil edilen 167 ülkeden 22 tanesi tam demokrasi, 54 tanesi kısmi-kusurlu demokrasi, 37 tanesi karma rejim, 54 tanesi de otoriter rejim ile yönetilen ülkeler olarak listelenmiştir (The Economist, 2020). Yine aynı rapora göre dünya nüfusuna oranlandığında tam ya da kısmi demokrasi ile yönetilen nüfus, dünya nüfusunun yaklaşık %48’ine denk gelmektedir. Dünya nüfusunun yaklaşık %36’sı ise otoriter rejimlerle yönetilmektedir. Her ne kadar ilgili raporda Türkiye karma rejim olarak listelenmiş olsa da Türkiye önce 23 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (TBMM) açılışı, ardından da çok partili sisteme geçilmesi ile demokratik bir ülke hüviyetini kazanmıştır. 1960, 1971, 1980, 28 Şubat 1997, 27 Nisan 2007 ve 15 Temmuz 2016 darbe, muhtıra, kalkışma ya da başarısız darbe girişimleri her ne kadar acı tecrübeler olarak tarihe geçmiş olsa da ülke demokrasiden vazgeçmemiş ve bir şekilde hep bu yönde ilerlemeye devam etmiştir. Bu ilerleyişin devamında devlet aklının etkisi kadar halkın demokrasiyi kabullenme durumu da etkili olmuştur.

Yüksek seçim kurulu verilerine bakıldığında 1950-2011 arasında milletvekili genel seçimlerine halkın katılım oranlarının en düşük %64,3 (1969 seçimleri) en yüksek ise %93,3 (1987 seçimleri) olarak gerçekleşmesi (Yüksek Seçim Kurulu, 2020) ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi esnasında kitlelerin harekete geçerek darbecilere karşı durmuş olması bunun birer göstergesi olarak sayılabilir. Zaten demokrasi gibi bir yönetim biçiminin hayatta kalabilmesi ve gelişebilmesi için de halk desteği olması gerekliliği mantıksal bir zorunluluktur. Demokrasinin dayatılması ya da halk desteği olmadan uygulanmaya çalışılması gibi farklı yaklaşımlar paradokslar oluşturacaktır. Halk kitlelerinin böyle bir bilince sahip olabilmesi ve sadece bir yönetim biçimi ile ilişkilendirilmekle kalmayıp aynı zamanda dünyaya bir bakış açısı oluşturan demokratik bakış açısının yeni nesillere aktarılabilmesi noktasında da eğitim gündeme gelmektedir.

Eğitim, bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürleme yoluyla istenilen davranış değişikliğini meydana getirme süreci (Demirel, 2002, s. 6) olarak ya da bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve amaçlı olarak istenilen değişiklikleri meydana getirme süreci (Ergün, 2009, s.1) olarak tanımlanabilir. Günümüzde eğitim, belirlenmiş amaçlar doğrultusunda oluşturulmuş eğitim sistemleri yoluyla, profesyonel eğitimciler eli ile farklı düzey ve özelliklerde eğitim kurumlarında her yaş, cinsiyet ve toplumsal sınıftan insana sunulan bir hizmet halini almıştır (Koçyiğit, 2018). Eğitimin demokrasi kültürünün aktarılmasındaki rolü nedir, başarılı bir demokrasi eğitimi mümkün müdür ve nasıl olmalıdır gibi sorulardan hareketle bu çalışma yapılmıştır.

1. Yöntem

Bu araştırma, demokrasi eğitimi üzerinde analitik bir değerlendirme yapmayı ve ilgili literatürdeki önerilerden de hareketle başarılı bir demokrasi eğitimi üzerinde değerlendirmelerde bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışma kuramsal bir çalışma olup bir alanyazın taraması şeklinde desenlenmiştir. Kuramsal makalelerde, yazarlar teoriyi ilerletmek için mevcut araştırma alanyazını kullanırlar. Alanyazın taramaları ve kuramsal makaleler genellikle yapı olarak benzerdir; ancak kuramsal makaleler sadece kuramsal bir konuyu ilerlettiğinde ampirik bilgiler sunar. Kuramsal makalelerin yazarları, kuramsal yapıları genişletmek ve hassaslaştırmak için teorisinin gelişimini izler, yeni bir teori sunar ya da mevcut teoriyi analiz eder, kusurları gösterir veya bir teorisinin diğerine göre avantajını gösterir (APA, 2010, s. 10). Alanyazın taraması bir konu etrafında ne tür araştırmalar yapıldığını ortaya çıkaran ve bulunan fikirlerin sentezi ve analizi olarak görülebilecek bir akademik çalışmadır (Ocak, 2010). Bir anlamda alanyazın taramaları, problemi tanımlamak ve açıklığa kavuşturmak, okuyucuyu araştırma durumu hakkında bilgilendirmek için önceki araştırmaları özetlemek, alanyazındaki ilişkileri, çelişkileri, boşlukları

ve tutarsızlıkları belirlemek ve sorunun çözülmesinde bir sonraki adımı veya adımları önermek gibi amaçları barındırır (APA, 2010). Bu çalışmada ilgili alanyazına dayalı olarak öncelikle demokrasi kavramı ve kısa tarihçesi, sonra demokrasi ve eğitimdeki yeri incelenmiştir. Daha sonra demokrasi eğitiminin arka planı felsefî yaklaşımlar ve öğretim programları açısından incelenerek ortaya konmuştur.

2. Demokrasi Kavramı ve Kısa Tarihçesi

Demokrasinin en bilinen tanımlarından birisi Amerikan iç savaşı sırasında Gettburry konuşmasında Lincoln'un (1863) yaptığı tanımdır: "Demokrasi halkın halk tarafından halk için yönetilmesidir". Bu tanım aslında demokrasinin özünü de ortaya koymaktadır. Demokrasi tanımları farklılık gösterse de hemen hepsi haklar, katılım, eşitlik ve bilinçli seçim kavramlarına vurgu yaparlar (Davies, Harber ve Schweisfurth, 2002). Özünde demokrasi bir topluluğu tamamıyla etkileyen kararların o topluluğun bütün üyeleri tarafından alınması gerektiği ve toplumun her bir üyesinin bu kararlara katılmada eşit haklara sahip olması gerektiği idealine dayanır (Beetham ve Boyle, 1995). Her ne kadar birtakım eksiklikleri olsa da demokrasiyi önemli kılan ve diğer rejimlere göre ön plana çıkaran özellikler temel hakların korunması, zorbalık vb. davranışların önlenmesi, bireysel gelişim ve özgürlüğe imkân tanınması, ahlaki özerklik ve bireyin kendi geleceğini planlamasının yanı sıra refah seviyesinin artırmada olumlu etkisi yapması olarak sıralanabilir (Ercöşkun, 2020).

Demokrasinin ilk uygulamaları antik Yunan'daki şehir devletlerine, özellikle de Atina'ya dayandırılır. Her ne kadar herkesin oy kullanma hakkı olmasa da uygulamanın milattan önceki yüzyıllara dayanıyor olması oldukça önemlidir. Milattan önce 508 yılında şehri ve vatandaşları birleştiren polis mefhumuna dayanan katılımcı yönetim şekline demokratia adı verilmiştir. Demokrasi kelimesi halk anlamına gelen demos kelimesi ile güç ve yönetim anlamında gelen kratos kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur ve bu yönetim şekli yılın farklı zamanlarında halkın bir araya gelerek çeşitli konularda ortak karar almasına dayanmaktaydı (Isakhan ve Stockwell, 2011). Temsili demokrasiye yakın bir uygulama ise Roma İmparatorluğunda hayata geçmiştir ancak demokrasi yerini daha sonra oligarşiye bırakmıştır. Bu pratiklerin batının politika anlayışında ve demokrasi yaklaşımında temel oluşturdukları söylenebilir. Fakat bu devletin de yıkılışı ile demokrasi uzun süre kendine hayat şansı bulamamıştır.

Demokrasinin yeniden can bulmasında şüphesiz en önemli olaylardan birisi ise 13. Yüzyılda Magna Carta Libertatum'un ilan edilmesidir. Büyük sözleşme olarak ifade edilen bu gelişme ile kralın yetkileri sınırlandırılmış ve parlamento uygulamasına benzer bir uygulamaya geçiş yaşanmıştır. Ancak yine de 18. yüzyıldaki sanayi devriminden önce Avrupa'da iktidarın aristokratların elinde bulunduğunu söylemek mümkündür. Sanayi devrimi, ticaretin gelişmesi ve modernleşme ile birlikte feodal dönem geçerliğini yitirmiş ve günümüzden önemli oranda farklılaşsa da demokratik öğeler barındıran siyasal düzenlere geçiş olmuştur (Çimen ve Bakan, 2019). Ayrıca Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, Fransız Devrimi, İkinci Dünya Savaşı demokrasi olgusu üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Özellikle ikinci dünya savaşında demokratik devletlerin galip gelmesi ile demokrasinin dünyayı etkisi altına aldığı ifade edilebilir (Huntington, 1991). Elbette demokrasinin gelişim süreci burada en genel hatları ile ele alınmıştır. Demokrasinin gelişimi halen devam etmektedir. Demokrasi dünyanın farklı yerlerinde farklı düzeylerde işlev görmektedir. Özellikle 2010 yılı sonrasında dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan ve ülkelerin yönetim biçimlerinde önemli değişikliklere neden olan Arap Baharı gibi olaylar demokrasiye geçiş sürecinin devam ettiğini göstermektedir. Ancak yaşanan olayları sadece siyasal düzen arayışı olarak görmek de yetersiz kalacaktır. Diğer yandan demokrasinin tarihine ilişkin bu bakış açısının Batı merkezli bakış açısına dayandığı, batının demokrasiye geri kalan dünyanın ise despotizme meyilli olduğu gibi ön kabuller içerdiği de gözden kaçırılmamalıdır (daha geniş okuma için bkz: Isakhan ve Stocwell, 2011).

Türkiye'de ise demokrasiye geçiş süreci oldukça uzun bir zaman diliminde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti döneminde çeşitli düzeylerde girişimler olmuştur ancak temel

değişiklik Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile gerçekleşmiştir. Yine de çok partili demokrasiye geçiş yıllar sürmüştür. Diğer yandan çeşitli darbe, muhtıra, vesayet vb. girişimler ile demokrasi hep risk altında varlığını sürdürmüştür. Ancak yine de Türk Halkı'nın bu süreçlerde demokrasiden yana tavır aldığı söylenebilir.

3. Demokrasi ve Eğitim

3.1. Demokrasinin Eğitimdeki Yeri

Eğitimin demokrasiye imkân verme, demokrasiyi destekleme ve sürdürme bağlamında potansiyele sahip olduğuna ilişkin tartışmalar uzun süredir mevcuttur çünkü demokratik değerlerin ve davranışların insanlar tarafından öğrenilmesi gerekmektedir (Harber ve Mncube, 2012). İnsanlar demokrat olarak doğmadıklarına göre insanların demokrat olmalarında en önemli rol eğitime düşmektedir (Cook ve Westheimer, 2006). Bu durumda demokratik bir toplumun oluşması demokrasiyi önceleyen ve kendisi de demokratik olan bir eğitim sistemi ile mümkündür.

Inkeles ve Smith (1974) modernleşmenin üzerinde en çok katkısı olan değişkenin eğitim olduğunu ileri sürmüşlerdir ve bunda okulda öğrenilenlerin, okul yaşantısının kendisinin ve örtük programın etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Hem okulda sunulan resmi eğitim hem de resmi okul ortamı dışındaki eğitsel yaşantılar çocuklarda, gençlerde ve yetişkinlerde sivil ve politik katılımın gelişmesinde rol oynarlar (Cook ve Westheimer, 2006). Eğitim bireylerin hoş görü seviyelerini artırarak ve politik bağlamları daha iyi anlamalarını sağlayarak demokrasiyi geliştirmekte ve diğer yandan sosyal kararlılığın korunmasına katkı sunmaktadır (Lipset, 1959). Benzer şekilde, demokratik toplumlarda okullar bir yandan çocukların özgür bir hayat sürmeleri için ihtiyaç duydukları bilgi ve becerileri edinmelerine yardımcı olarak diğer yandan da insanların özgürce yaşamasına imkân tanıyan kurumları desteklemek için ihtiyaç duyulan ortak değerlerin gelişimi sağlayarak iki yönlü bir sorumluluk üstlenmektedir (Guttmann ve Ben-Porath, 2015). Okulların demokrasinin gelişimi için son derece önemli olduğu konusunda bir fikir birliği söz konusudur ancak bunun nasıl sağlanacağı tartışmalıdır.

Demokrasinin insanlara nasıl öğretileceği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Birinci görüşe göre devletin işleyişi, demokratik kurumların tarihçesi ve toplumların demokrasiyi kazanmak ve sürdürmek için ortaya koymuş oldukları çabalar ciddi bir biçimde öğrencilere öğretilmelidir. İkinci görüşe göre ise akademik amaçların sosyal ve toplumsal projelere uyması için öğrenciler sınıfta değil toplumda demokratik uygulamalara ve etkinliklere yönlendirilmelidir. Üçüncü görüş ise okulların kendilerinin demokratik olması gerektiğini savunur. Bu görüşü savunanlar demokrasi eğitimin demokratik bir tutuma aykırı biçimde öğretilmeyeceğini düşünmektedirler (Cook ve Westheimer, 2006). Okul eğitimi sadece insanların bireysel olarak demokrasiyi benimsemelerini ya da öğrenmelerini mümkün kılmakla yetinmez; aslında toplumdaki demokratik değişimleri itekleyen güçtür (Sanborn ve Thyne, 2013). Bu nedenle, farklı görüşlerin bir arada kullanıldığı ve nihayetinde demokrasi kültürünü benimseyen öğrencilerin yetiştirildiği okullara ihtiyaç bulunmaktadır.

Eğitimin insanlara demokrasiyi nasıl öğreteceği ya da onları nasıl demokratik vatandaşlar yapacağı sorusunun cevabı etkili bir demokratik toplum için nasıl vatandaşlar yetiştirmeliyiz sorusunun cevabına bağlıdır. Bu da aslında demokrasinin seviyesi ile ilgilidir. Westheimer ve Kahne (2004) demokrasinin gelişimi için hedeflenen üç tür vatandaş beklentisi olduğunu ileri sürmektedirler: "bireysel sorumluluk sahibi vatandaş", "katılımcı vatandaş" ve "adalet odaklı vatandaş". Bireysel sorumluluk sahibi vatandaş içinde bulunduğu toplumda sorumlu şekilde hareket eder. Örneğin vergisini öder, yasalara uyar, kan bağışında bulunur ya da kriz zamanlarında yardım yapar. Katılımcı vatandaş ise toplumsal örgütlerde aktif bir üyedir. İhtiyacı olanlar için çabada bulunur, devlet kurumlarının nasıl işlediğini bilir ve topluluk ile yapılan işlerin nasıl yürütüleceğini bilir. Adalet odaklı vatandaş ise sosyal, politik, ekonomik yapıları eleştirel olarak değerlendirir ve görünenin arkasındaki nedenleri belirler, adaletsizlikleri saptar ve ortadan

kaldırmaya çalışır ve demokratik sosyal hareketlilikler hakkında bilgi sahibidir. Bireysel sorumluluk sahibi vatandaş düzenlenen bir yiyecek bağışi kampanyasına yiyecek bağışında bulunur; katılımcı vatandaş bu kampanyanın düzenlenmesine yardımcı olur ve adalet odaklı vatandaş ise insanların neden aç olduğunu sorgular ve temel nedenleri ortadan kaldırmak için eyleme geçer (Westheimer ve Kahne, 2004). Bir ülkenin hedeflediği vatandaş türü o ülkenin demokrasi eğitiminin de belirleyicisi olacaktır. Bizler demokratik vatandaşlar yetiştirmeye çalışırken yasalara uyan, başkalarının haklarını çığnemeyen bireyler yetiştirmekle mi yetiniyoruz yoksa toplumsal sorunları irdeleyen ve çözümü için eyleme geçen bireyleri yetiştirmeyi mi arzuluyoruz? Türk eğitim sisteminde de demokrasi hedeflenen bir olgu olmuştur. Demokrasi vurgusu eğitim sisteminde kendisini yazılı metinlerde de göstermiştir. Milli Eğitim Şuralarında, Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, MEB Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesinde ve farklı uygulamalarda demokrasi vurgusu yapılmıştır (Okutan, 2010). Ancak ne tür bir vatandaş yetiştirdiğimiz konusu üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur.

Davies (1999) eğitim ortamlarında demokrasinin yerleşmesi ile ilişkili sekiz ölçüt belirlemiştir. Bunlar temel değerler, haklar, sistem yapıları, okullardaki yapılar, öğrenme içeriği, denge, eğitim ve çıktılardır. Demokratik bir okul ve eğitim için örneğin okulda demokrasi ile ilişkilendirilen değerlerin neler olduğu, insanlara bunların nasıl aktarıldığı, bireylerin hakların neler olduğu ve bu hakların nasıl dağıtıldığı, eğitim sisteminin yapısının nasıl oluşturulduğu, yerel düzeyde yönetim hakkının olup olmadığı, okul içerisinde demokrasinin işletilip işletilmediği, öğrenme içeriğinde demokrasi öğelerinin yer alıp almadığı, özgürlükler ve sınırlar arasındaki dengenin nasıl kurulduğu, demokrasinin benimsenmesi için ne tür eğitimlerin düzenlendiği gibi kıstaslar okulların ve eğitim sisteminin demokratiklik düzeyini belirlemede kullanılabilir. Bu ölçütlerden birisi olan haklar ile ilgili olarak insan hakları ile ilgili bireylerde duyarlık geliştirme bağlamında demokrasi önemli bir role sahiptir. İnsan hakları kavramının tarihsel mücadelesi incelendiğinde insan haklarının korunup geliştirilmesinde demokrasinin sahip olduğu ilkeler ve değerler önemli bir yer tutmaktadır (Üztemur, 2019).

Harber ve Mncube (2012) gelişmekte olan ülkelerdeki demokrasi ve eğitim ilişkisini ele almışlardır ve demokrasinin gelişimi için okul sisteminin önemli değişimler geçirmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Gelişmekte olan ülkeler için ise gerçekçi ve uygulanabilir ilkeler olarak şunları önermişlerdir:

1. Yasal bir çerçeveye dayanması açısından demokratik eğitim amacı politika dokümanlarında ve uygulamalarında açık ve net bir şekilde yer almalıdır.
2. Daha pozitif ve demokratik bir eğitime geçiş sürecinde, ilk olarak okullarda öğrencilere ağır cezalar verilmesi, dayak, fiziksel ve cinsel şiddet gibi sorunların ortadan kaldırılması gerekmektedir.
3. Öğretmenler ve diğer eğitim profesyonelleri mesleklerini profesyonel bir şekilde icra etmelidirler. Okula zamanında gelme ve ayrılma, dersleri düzenli bir şekilde gerçekleştirme, etkili ve tarafsız değerlendirme yapma ve genel olarak profesyonel bir biçimde davranışlar gösterme gibi pratikler bu kapsamdadır.
4. Demokratik eğitime örnek olan bireyler ve kurumlar hakkında yazı yazma, konuşma ve reklamını yapma gibi etkinliklere sürekli olarak devam edilmelidir.

Demokrasi eğitimi her eğitim kademesinde desteklenmelidir. İlköğretim ise okulla ilk tanışma süreci olduğundan son derece önemlidir. İlköğretim döneminde çocuklar arkadaşlık, hoşgörü, sevgi, saygı, katılım, liderlik, demokratik tutumlar gibi sosyal hayatın farklı yönlerini deneyimler. Bu süreçte edinilen bilgi, beceri ve tutumlar çocukların gelecek hayatını şekillendireceğinden ilköğretim döneminde öğrenci merkezli eğitim, demokratik sınıf yönetimi, etkili öğretmen rehberliği, farklı fikirlere değer verme, demokratik duyarlılığı artırma, demokratik anlayışı destekleyen oyunlar gibi uygulamalara yer verilebilir (Samancı, 2010). İlköğretim kademesinde temelleri atılan demokratik yaklaşım ortaöğretim sürecinde de desteklenmeye devam edilmelidir. Elbette demokrasi eğitimi zorunlu eğitim ile sınırlı değildir.

Özellikle üniversite eğitimi demokrasilerin ve bütün yurttaşların refahı için son derece önemlidir çünkü yükseköğretim modern toplumlarda sadece bireyler için bir mesleğe geçiş aşaması değildir aynı zamanda bireylerde entelektüel yenilik, merak duygusu ve yaratıcılığı geliştirir ve bunun sonucunda çeşitli gruplar tarafından gerçekleştirilen ideolojik baskılara karşı bireyleri korur (Guttmann ve Ben-Porath, 2015)

3.2. Demokrasi Eğitimi ve Demokratik Eğitim

Demokrasi eğitimi konusunda dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise demokrasi eğitimi ve demokratik eğitim arasındaki farktır. Demokrasinin öğrenilmesinde okulların payı büyük olmakla birlikte demokrasinin okullarda dersler aracılığıyla salt öğrenme ile bireylere kazandırılması mümkün değildir. Bu nedenle çocuklar okulda demokrasiyi yaşayarak öğrenmelidir ve okullar demokratik kültürün bir örneği haline gelmelidir (Okutan, 2010). Bu durum demokrasi eğitiminden ziyade demokratik eğitimin önemini öne çıkarmaktadır. Demokratik eğitim karar alma süreçlerinde farklı paydaşların temsil edilmesine imkân tanıyan bir bağlamı gerektirir ve bu bağlamda nihayetinde demokratik eğitimin kurumsal yapılarını ve eğitim programı içeriklerini etkiler (Guttmann ve Ben-Porath, 2015). Demokrasi kültürünün ve değerlerinin öğretilmesi demokratik eğitim ile mümkündür. Demokrasi bir yönetim biçimi olarak bireylerin temel hak ve özgürlüklere sahip olması gerektiği inancına dayandığından demokratik eğitimde de her bir öğrencinin demokratik süreçlere katılabilmesi için gereken bilgi ve becerilerle donatılması önemlidir. Bir diğer ifade ile okul demokratik bir şekilde yönetilmeli ve okulun paydaşları da bu yönetim sürecine dâhil olmalıdır.

Diğer yandan vatandaşlık eğitimi de demokrasi eğitim için son derece önemlidir (Guttmann ve Ben-Porath, 2015). Vatandaşlık dersleri ya da farklı derslerin içinde demokrasi ve demokratik kültüre ilişkin bilgiler öğrencilere aktarılmalıdır ancak bu yeterli değildir. Demokratik eğitim çerçevesinde okulların demokratik ilkelere göre işletilmesi gerekmektedir. Öğrenciler demokratik yaşam becerilerini okullarda demokrasiyi yaşayarak öğrenmelidirler. Bu bağlamda, resmi eğitim programları kadar örtük program da büyük önem taşımaktadır. Özellikle tutum ve davranışların kazanılmasında örtük program son derece önemlidir. Öğretmenlerin öğrencilere karşı tutumları, okul idaresinin davranışları, okuldaki kararların alınma şekli, sınıf yönetimi sürecinde öğrencinin söz hakkı durumu gibi birçok değişken öğrencilerin demokratik tutumu benimsemelerinde etki etmektedir.

4. Demokrasi Eğitiminin Dayanakları

Eğitimin tanım itibarıyla istendik davranış değişikliği oluşturmaya dönük kasıtlı çabalar olduğu göz önüne alındığında, demokrasi olgusu gibi önemli bir olguya dair özelliklerin eğitim alan bireylerde ortaya çıkması için de planlanmış öğretim düzeneklerinin oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir. Bu noktada eğitimin demokratik eğilimler meydana getirmesi için öncelikle nasıl bir felsefi anlayışa dayanması gerektiği ele alınmalıdır.

4.1. Felsefi Arka Plan

Eğitim hangi bakış açısı ile tanımlanırsa tanımlansın her zaman felsefi bir bakış açısına sahip olmuştur. Diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da felsefe, eğitsel sistemlerin temelinde yatan varsayımlara, sorgulayıcı ve çözümleyici bir bakış açısı ile yaklaşır (Cevizci, 2012). Eğitime ilişkin tüm bileşenleri ve bu bileşenler arasındaki ilişki ve eylemleri, benimsenen eğitim felsefesi ile açıklamak mümkündür. Öğretim programı geliştirme ve değerlendirme faaliyetlerinin merkezinde yer alan eğitim felsefeleri, ideolojik çerçevede eğitim programını oluşturan tüm boyutları etkileyen bir fenomendir (Kılıç, 2000). İnsan davranışlarının değiştirilmesine yönelik eğitim faaliyetlerinin bakış açısını ve yöntemsel alt boyutunu meydana getirmek eğitim felsefesinin işlevlerinden biridir. Eğitimle ilgili tüm eylemler belirgin bir bakış açısının diğer bir deyişle felsefi bir eğilimin ürünüdür (Yağcı, 1998, s. 19).

Eğitim süreçlerini etkileyen dört temel felsefe ve eğitim felsefesinden bahsetmek mümkündür. Bu felsefelerden geleneksel yapıya sahip olan idealizm ve realizm akla ve entelektüel becerilere yaptıkları vurgu ile demokrasi eğitimine dair anlayışa katkı yapmıştır. Platon dönemin devlet anlayışını yoğun biçimde eleştirmiş ve adil bir düzen ile ideal toplumun şifrelerini oluşturmaya çalışmıştır. Platon bu bağlamda eğitimi bireyin doğasına uygun faaliyeti yerine getirmesini sağlayıcı bir güç olarak kabul etmiştir. Platon gibi Aristo da toplumun bütünlüğünün kişisel özgürlüklerden önce geldiğini belirtmiştir. Eleştirel bakışı destekleyen bir eğitim sisteminin önemi idealizm akımında belirgin biçimde görülmektedir. Eleştirel yönelimin demokrasinin temel dinamiklerinden biri olduğu düşünüldüğünde, toplumun aksayan yönlerine yöneltilen eleştiri toplumun daha demokratik, adil ve eşitlikçi olmasına katkı yapacaktır (Higgins, Kramarsky ve Mackler, 2005). Yine buna paralel olarak Sokrates de Atina'daki krizle baş etmek için, yurttaşların sahip olduğu bilgileri sorgulamasına ve meydan okumasına dönük stratejileri kendilerine kazandırmaya çalışmıştır (Sönmez, 2012). Bu anlayışı eğitimin toplumsal sorunlarla ilgilenmesi gerektiğini söyleyen yeniden kurmacı akımda da görmek mümkündür (Guttek, 2006)

Bu felsefeler içerisinde pragmatizm ve bu felsefenin eğitime uyarlanmış hali olan ilerlemeci eğitim felsefesi demokrasi ve demokratik eğitim olgusuna yakın bir düşünce sistemine sahiptir (Cevizci, 2012). John Dewey pragmatizmine dayanan ilerlemeciliğe göre eğitim, bireyi toplumda ehliyetli, güçlü ve verimli kılmak için yapılan toplumsal bir iştir. Eğitimin sonuç değil bir süreç ve yaşamın kendisi olduğunu iddia eden pragmatistler, içeriğin, bireylerin ilgi alanları dikkate alınarak seçilmiş maksatlı yaşantılarla, insan doğası ve çevresiyle bir bütünlük içerisinde yapılandırılması gerekliliğini savunurlar. Demokratik bir ortamda, eylem ve deneyimlerle gerçekleştirilmesi amaçlanan öğrenme ortamında birikimli bir süreç hâkim olmalıdır. Ayrıca gerçek problemler eğitim ortamına yansıtılmalı ve buradan hareketle yaşamın tamamını temsil eden her türlü derse de programda yer verilmelidir (Boydston, 2008).

Pragmatist felsefe ve bu felsefenin eğitsel varsayımları incelendiğinde Rousseau ile başlayan öğrenci merkezli eğitim anlayışını bir adım ileri götürdüğü ifade edilebilir. Bununla birlikte pragmatist anlayış toplum ve eğitim arasındaki ilişkiye de yoğun biçimde odaklanmıştır. Eğitimin bireysel işlevleri kadar toplumsal işlevlerine de vurgu yapan pragmatizm, eğitimin bireyin bütüncül gelişimine önem vermesi gerektiği kadar toplumun demokratik ilkeler doğrultusunda inşasına da katkı yapması gerektiğini savunmaktadır (Sönmez, 2012).

Pragmatist felsefeye göre okul her şeyden önce öğrencilerin sosyal yaşama katılma yeteneklerini, toplumun karşılaştığı problemleri çözmek ve karşılanmamış ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla devreye sokacakları eleştirel düşünme, problem çözme gibi yetileri edinip geliştirecekleri bir yerdir. Dewey demokrasi kültürünün geleneksel öğretim metotları ile kazandırılmayacağını ileri sürmekte ve bu amaç için çocukların demokratik olguları deneyimlemesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Okulun ortak yaşama ve iş birliği kültürünü çocuklara aşılama sorumluluğu olduğunu söyleyen Dewey, okulun demokrasiyi bir hayat tarzı olarak yaşatması gerektiğini belirtir (Cevizci, 2012).

Dewey'e göre demokrasi bir yönetim biçimi olmanın daha ötesinde bir olgudur. Demokrasi farklı sosyal grupların birbirlerini dışlamak yerine benzer hedef, amaç ve anlamları paylaşma ölçüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokratik bir toplum, gruplar arasındaki farklılıkların engel olarak görülmediği ve farklı gruplar arasında iletişim ve ilişkilerin açık ve olgun bir düzeyde yürütebildiği bir yapıdır (Cevizci, 2012; Topdemir, 2008). Dewey'in demokratik toplum formatı ve demokratik eğitim düşüncesi deneyici-süreç merkezli eğitim ve toplum kavramlarıyla ilişkilidir. Pragmatizmdeki demokrasi kavramı siyasal kurumlarla ilişkili olmaktan çok deneyicilikle karakterize edilen sosyolojik ve epistemolojik bir kavramdır. Bu yönüyle eğitim süreçlerinde bireyin deneyimlemesi ve aktif katılım göstermesi olmazsa olmaz ilkelere biridir (Guttek, 2006).

Bu tanımlar aslında demokrasinin deneyimleneceği sınıf ve okul ekosistemleri için de bir kılavuz niteliğindedir. Sınıflarda da öğrenciler çeşitli gruplar oluşturmaktadır. Bu gruplar sınıfın geri kalanıyla iletişime kapalı olma eğiliminde olduğunda öğretmen bu iletişimi mümkün kılacak yolları devreye sokmak durumundadır. Öğrenciler sınıfta hem kendi kişisel gelişimlerini üst düzeye taşıma hem de sınıfın ortak menfaatini koruma ve geliştirme eğiliminde olmalı ve süreç içerisinde bu eğilimi bir karakter haline getirmelidir. Bu nedenle özelde sınıfın idarecisi olan öğretmen, genelde de okul yönetim kademesi topluluk ruhunu ve birlikte yaşama arzusunu güçlendirecek girişimlerde bulunmalıdır. Özet olarak sınıfın ve okulun küçük ve temsili birer toplumsal yapı olduğu düşünülerek demokratik değer ve idealler eğitsel ortamların ruhunu oluşturmaktadır.

Burada kastedilen toplum veya topluluk kavramı öğrencilerin ortak yaşantılarını ve problemlerini paylaşarak müzakere ettikleri bir gruptur (Gutek, 2006). Bu nedenle gerçek yaşam problemleri ve bu problemler etrafında oluşan görüşlerin ifade edilebildiği ve tartışabildiği özgür sınıf ortamları oluşturmak önemli görülmektedir. Dewey paylaşımlı, katı kurallara dayanmayan bir toplum yapısını önemserken, kültürel çeşitliliği içeren bir toplumun ancak eğitimle gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır. Grup aktiviteleri aracılığıyla hem bireysel gelişim mümkün kılınırken hem de ortak amaç, istek ve projelerini paylaşan öğrenciler bir arada yaşamayı, düşünce ve eylemlerinde bir birliktelik tesis etmeyi öğrenmiş olacaklardır (Polka, 2017).

4.2. Eğitim Programlarında Demokrasi Eğitimi

Dewey eğitime toplumsal duyarlılığı yeniden oluşturma görevini yüklemiştir. Ona göre öğrenciler grup içinde paylaşım yapmayı öğrenip bunu karakter haline getirdiğinde, bu davranışı toplumsal yaşama da aktarabilecektir. Dewey demokratik toplumu kişilerin yaşam problemlerini yüz yüze ilişkilerle çözebildikleri topluluklar olarak tanımlar ve bu tanım da demokrasiyi yaşanır hale getirmek isteyen okul ortamı için önemli bir yol göstericidir (Gutek, 2006).

Bu noktada demokrasi eğitiminin hangi öğretim yöntemleri ile gerçekleştirilmesi gerektiği konusu ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de 2004-2005 eğitim-öğretim yılından itibaren öğretim programlarının özünü oluşturan yapılandırmacı bilgi felsefesinin varsayımlarının da incelenmesi önemlidir. Çağdaş öğretim programlarının temel hedeflerinden biri demokrasi kültürünün oluşturulması ve yaşatılmasıdır (MEB, 2018). Yapılandırmacı anlayış bilginin ve öğrenmenin doğasına ilişkin bir felsefedir. Yapılandırmacılık yaklaşımına göre öğrenen düşünme ve öğrenme sürecine aktif olarak katılır. Öğrenen merkezde ve anahtar bir konumda bulunur, anlam oluşturma ve anlama süreçlerine dâhil olur. Bilgiyi içselleştirir ve onu yeni bir forma sokarak kendi bakışına göre dönüştürür. Öğrenci bu sürecin ve bu süreçteki rolünün farkında olduğunda öğrenme açısından verim elde edilmiş olur. Burada da meta-biliş devreye girer. Burada meta-biliş öğrenenin bilgiye hangi vasıta ile edindiği ve ne yönde kullandığının bilincinde olması anlamına gelmektedir. Öğrenciler bilgiyi yapılandırırken kendi görüşlerini sorgular ve kendi dünyaları ile bir ilişki içine girerek onu yorumlarlar (Ornstein ve Hunkins, 2009). Bu noktada öğrenme süreçleri öğrenci merkezli bir formata dönüşmüştür. Artık eğitsel süreçler, herkesin öğrenebileceği kabulünü temele alarak organize edilmektedir.

Bu değişim ışığında günümüzde artık öğretim sürecinin bilginin yalnızca tek yönlü transferiyle gerçekleşmeyeceği açıktır. Yapılandırmacı felsefede öğrenmiş olmanın anlamı, ilgili bilgi birimini günlük yaşantı bağlamında kullanabilmektir. Bu durumun demokrasi eğitimi için de geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira demokrasi özü itibarıyla bir yaşam tarzı olarak ifade edilebilir. Demokrasinin bilgi düzeyinde olgusal öğretimi, demokratik bir bakış açısının ve yaşam tarzının öğrencide oluşmasına yeterli olmayacaktır. Demokrasi eğitiminde, demokrasi olgusunun yaşantıya dönük temel unsurlarının sınıf ortamında da uygulanmasına

dönük formüllerin bulunması gerektiği ifade edilebilir (Büyükdüvenci, 1998; Kondu ve Sakar, 2013; Kuzgun, 2000). Çünkü demokrasi ancak bireyler bir şey talep ettiklerinde, kişi veya gruplar açık iletişim kurabildiklerinde, insanlar düşüncelerini herhangi bir çekince olmadan ifade edebildiklerinde ve farklı fikirler bir arada özgürce savunabildiğinde yaşanır hale gelecektir (Yeşil, 2004). Bu nedenle sınıfta kullanılacak yöntemlerin öğrenciler arası açık iletişimi, öğrencilerin işbirlikli çalışmasını, onların olaylara ve durumlara eleştirel bakmasını, araştırma ve analiz yaklaşımlarını kullanmasını ve günlük hayatta karşılaşılabilecek problemleri konu edinmesini sağlamak önemlidir (Hotaman, 2010; Şişman, Güleş ve Dönmez, 2010).

Bu bilgiler ışığında demokrasi eğitiminin uygulamaya dönük, yaşantı merkezli ve hedef yerine süreci önceleyen bir yapıda olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Yani demokrasi eğitiminde kullanılacak yöntemler bireyi merkeze almalı ve demokratik değerlerin uygulanmasına dönük bir bağlamla ilintili olmalıdır. Demokrasi eğitiminde kuramsal aktarımın yanı sıra demokratik tutum ve eleştirel düşünme becerisini kazandırma ve öğrenciye düşündüğünü ifade etme imkânı vermek önemlidir (Hotaman, 2010; Yeşil, 2004). Lister (1982, s. 11) demokrasi eğitiminde bireylere kazandırılmak istenen bu tutum ve davranışların, önce rol model olan öğretmenin davranışlarında gözlemlenmesi ve sonrasında öğrenciye uygulama imkânı verilerek geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Bu bağlamda düşünme becerilerine ve de özellikle eleştirel düşünme becerisine ayrı bir parantez açmak yerinde olacaktır. Özden (2005) eleştirel düşünmeyi demokrasinin önemli bir koşulu olarak ifade etmiştir. Eleştirel düşünebilen bireyler aktif ve bağımsız düşünürler olarak yeni düşüncelere açık olabilecek, neyin sebep neyin sonuç olduğunu ve kendilerine sunulan iddia ve görüşlerin altında hangi temel noktaların ve varsayımların bulunduğunu fark edebileceklerdir. Bu durum da toplumda ortak bir anlayış meydana getirecek ve bilinçli bir kamuoyu kendilerine dikte edildiği şekliyle değil düşünme süreçleri sonucu ulaştıkları mantık uyarınca hareket edebileceklerdir. Dewey "Demokrasi ve Eğitim" adlı eserinde okullarda daimicilerin ve esasicilerin yaptığı gibi sabit bir bilgi birimi üzerine odaklanmak yerine bireylerin düşünme becerileri üzerine odaklanılması gerektiğini savunmaktadır (Ornstein ve Hunkins, 2009).

Eleştirel düşünme çağdaş demokrasilerin talep ettiği yurttaş modelini oluşturmanın merkezindedir. Çünkü çağdaş yurttaş, toplumsal sorunlara duyarlı, sorumluluk sahibi, her türlü dogmatik düşünceden uzak, kendi düşüncelerini oluşturmada sorumluluk ve kontrol sahibi, farklı düşünceleri veri ve kanıt temelinde; tutarlılık, sağlamlık açısından sorgulayıp değerlendirebilen, empati yapabilen, tartışma ve uzlaşma kültürüne sahip kişidir. Bu nedenle eleştirel düşünme becerisinin devreye sokulabildiği tüm yöntem ve teknikler (tartışma, beyin fırtınası, 5E modeli, sokratik tartışma vb.) demokrasi eğitimi sürecinde de kullanılabilir. Yine özellikle işbirlikli çalışmaların demokrasi eğitim sürecinde işlevsel olacağı ifade edilebilir.

Büyükkaragöz'e (1998) göre demokrasi eğitimi okul kültürünün bir parçası olarak yürütülmelidir. Çünkü öğrenciler bu kültür dâhilinde kendi içsel motivasyonları doğrultusunda özgün çalışmalar gerçekleştirerek etkili bir demokrasi eğitimi alabilir. Bu esnada öğretmen bu süreci öğrenciye görelilik ilkesi uyarınca organize etmeli ve süreçte öğrencilere ortak araştırma, inceleme ve düşünme imkânları sağlayarak onlara rehberlik yapmalıdır. Özellikle etkinlik merkezli demokrasi eğitimi, öğrencilerin gerekli tutum ve becerileri günlük yaşamlarında kullanmaları noktasında çok önemli katkılar sağlayabilir.

Bu doğrultuda demokrasinin yapısı gereği eğitim sürecinin demokratik değerlerin içselleştirildiği bir ortamda gerçekleştirilmesi şarttır. Demokrasi eğitiminin bilgi ve tutum-davranış boyutları olarak ikiye ayrılabilmesini ifade eden Morrison (2008), bilmenin yaşama aktarılması gerçekleştiğinde ancak demokrasi eğitiminin amacına ulaştığını ifade etmektedir. Dolayısıyla demokrasi eğitiminde yaparak-yaşayarak öğrenmeyi önceleyen yöntem ve teknik seçimleri yapılmalı ve bu yöntemler öğrenciyi üretmeye, düşünmeye, müzakere etmeye,

tartışmaya sevk etmelidir. Kuramsal ağırlıklı bir öğretim yerine demokrasi eğitiminde örnek olay, drama ve rol oynama gibi yöntemler hem öğrencilerin empati becerisinin gelişmesi hem de onlara doğru örnek durumların sunulması için ideal yollardır.

Özetle demokratik eğitimin ancak demokratik okul formatı içerisinde mümkün olabileceği ortaya çıkmıştır. Demokrasinin yukarıdan aşağıya doğru yapılan bir sistem olmadığı ve demokratik toplumların demokratik sınıf ve okullar aracılığıyla var olabileceği unutulmamalıdır (Dewey, 1996). Demokratik hayatın bir yaşam biçimi haline gelebilmesi, okulla toplum arasındaki görünmez duvarın yıkılması ile gerçekleşebileceği açıktır. Okulların hayatilik ilkesi uyarınca toplumsal bağlamı önemsemesi, toplumların da okullara dönüt vermek yoluyla okulları etkilemesi demokratik eğitimin işlevselliği açısından hayati bir durumdur. Yani demokratik okul tam anlamıyla bir açık sistem özelliği göstermelidir (Okutan, 2010).

Sonuç

Yönetim biçimleri kendi yapılarına uyum gösteren eğitim sistemleri ile süreklilik kazanabilirler. Demokratik eğitim de ancak tüm kademelerde demokrasinin içselleştirildiği ortamlarda mümkündür. Bu nedenle aile eğitimi, okul öncesi eğitim ve zorunlu eğitim kademelerinin tümü ancak ve ancak demokratik ilkeler ışığında yürütüldüğünde demokrasi olgusu yerleşip gelişebilecektir (Maboçoğlu, 1999). Demokrasinin veya demokratik bir hayat tarzının içselleştirilmesi eğitim sistemlerinin önemli işlevlerinden biri olagelmıştır. Katılımcı demokrasinin çok çeşitli politik konularda sağlıklı kararlar alabilme ve bunlar hakkında yargıda bulunabilme yetilerini gerektirmesi, eğitimin de bu becerilere sahip bireyler yetiştirme gerekliliğini doğurmuştur (Enslin ve White, 2005).

Birçok filozof ve eğitimci, kültürel aktarımı eğitim faaliyetlerinin önemli işlevleri arasında görmekte-dirler. Felsefi akımların önemli bir kısmı da eğitimin, yetişmekte olan nesle içinde buldukları toplumun değer ve anlayışlarını aktarmayı önemli bir amaç olarak görmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu yönüyle demokratik toplumlarda demokratik düşünce ve eylem için gerekli becerilerin bireylere kazandırılması gerektiğinin önemi açıktır. Bununla birlikte eğitim politik anlamda da siyasi yönetim modelinin devamlılığında rol oynar. Bu açıdan eğitimciler demokrasiyi programların ve eğitim anlayışının merkezine koyarak demokrasi yönetiminin devamlılığını da sağlamayı amaçlamaktadır (Cevizci, 2012).

Demokrasi ve eğitim arasındaki bağlantıya bakıldığında, demokrasinin eğitime dayalı bir sonuç olduğu söylenebilir. Demokratik eğitim, bireysel özgürlüklerin yaşanabileceği ortamlarda uygulanabilir. Bu nedenle öğrencilerin bireysel farklılıklarının kabul edilmesi ve hepsine eşit ve açık bir yaklaşım gösterilmesi demokratik eğitimin ön koşuludur (Şişman, Güleş ve Dönmez, 2010). Buna göre demokratik eğitim, okulun bir yaşam ve öğrenme merkezi olduğu, toplumsal problemlerin ele alındığı, makro ve mikro düzeylerde paydaş katılımının mümkün olduğu ve seçimlerinde öğrencilere esneklik tanındığı bir atmosferde gerçekleştirildiğinde sonuç verecektir.

Demokrasi ve eğitim arasındaki ilişkiye yoğun biçimde değinen John Dewey için ise demokrasi politik bir sistemden öte bir şeydir. Demokrasi, okullarda bizzat deneyimlenmesi gereken bir yaşantı olarak görüldüğünden bu yaşantının deneyimlenmesi ile barış içinde bir toplumun oluşmasının yolu okullardan geçmektedir. Günümüzde kapsayıcı eğitim olgusuna eğitim alanyazınında bu denli sık değinilmesinin nedeninin de demokratik anlayış olduğu ifade edilebilir. Kapsayıcı eğitim nitelikli bir eğitim hizmetinden toplumsal bazda herkesin yararlanması için stratejiler, aktiviteler ve süreçlere işaret eder. Zira Dewey bir toplumda demokrasinin ölçüsünün tüm toplumsal sınıfların dışlanmak yerine aynı ortak paydalarda buluşabilme yeterliliği olduğunu belirtmektedir (Apple ve Teitelbaum, 2001; İra ve Gör, 2018).

Bu bağlamda küçük ölçekli birer toplum olma formatındaki okullar, demokrasi şemsiyesi altındaki değer ve anlayışları bireylere kazandırarak istenen tarzda bir toplum oluşturma

görevlerini yerine getirmiş olacaklardır. İlkçağdan bu yana insan hakları, eşitlik, adalet gibi kavramları ideal bir toplumun yapıtaşları olarak kabul eden birtakım düşünürler, bu kavramların okulun ve eğitimin de temellerini oluşturması gerektiğini ifade etmiş ve bu yolla eğitimini işlevine dair bir perspektif sunmuşlardır. Günümüzde de özellikle eleştirel pedagoglar eğitimin sınıf ayrımı oluşturan ve bu ayrımı derinleştiren değil, aksine demokrasi olgusunu mümkün kılan bir yapıya kavuşmasına dair fikri bir mücadele vermektedir. Demokrasi ve eğitime dair bu bilgiler ışığında her felsefe kendi bakış açısı uyarınca bu ideali gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Kaynakça

- APA. (2010). *Publication manual of the American Psychological Association* (6th ed.). Washington, DC: Author.
- Apple, M. W. ve Teitelbaum, K. (2001). John Dewey. *Fifty Major Thinkers on Education: From Confucius to Dewey* 194-198 (Ed. J. Palmer). Routledge, London.
- Beetham, J., & Boyle, K. (1995). *Introducing democracy: 80 questions and answers*. London: Polity Press/UNESCO.
- Boydston, J. A. (2008). *The Collected Works of John Dewey: The Later Works, 1925-1953. 1934; [art as Experience]*. Southern Illinois University Press.
- Büyükdüvenci, S. (1998). Türkiye'nin Demokrasi ve Eğitim Sorunsalı, *Yeni Türkiye: Cumhuriyet Özel Sayısı*, 2(23-24), 1059-1063.
- Büyükkaragöz, S. (1998). *Demokrasi eğitimi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Cevizci, A. (2012). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cook, S. ve Westheimer, J. (2006). Introduction: Democracy and education. *Canadian Journal of Education*, 29(2), 347-358.
- Çimen, H. ve Bakan, S. (2019). Türkiye'de demokrasinin gelişim süreci bakımından dönemsel kritiği. *Birey ve Toplum*, 9(17), 121-156.
- Davies, L. (1999). Comparing definitions of democracy in education. *Compare* 29(2), 127-140.
- Demirel, Ö. (2002). *Öğretme sanatı* (3. b.). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve eğitim*. (T. Yılmaz, Çev.), İzmir: Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yayını.
- Enslin, P. ve White, P. (2005). Democratic citizenship. *The Blackwell Guide to Philosophy of Education* 110-125, (Eds. N. Blake, P. Smeyers, R. Smith ve P. Standish). Blackwell Publishing, Oxford.
- Ercoskun, B. (2020). Türkiye'nin demokratikleşme sürecindeki parametreleri. *Lectio Socialis*, 4(1), 41-58.
- Ergün, M. (2009). *Eğitim felsefesi* (2. b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Gutek, G. L. (2006). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Guttmann, A. ve Ben-Porath, S. (2015). Democratic education. M.T. Gibbons (Ed) *The encyclopedia of political thought* içinde. John Wiley & Sons.
- Harber, C. ve Mncube, V. (2012). Democracy, education and development: Theory and reality. *Other Education: The Journal of Educational Alternatives*, 1(1), 104-120.
- Higgins, C., Kramarsky, D. J. ve Mackler, S. (2005). Social Philosophy and Education. *Encyclopedia of Education and Human Development*, 222-226, (Eds. S. J. Farenga ve D. Ness). M. E. Sharp Inc, London.

- Hotaman, D. (2010). Demokratik eğitim: Demokratik bir eğitim programı. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 3(1), 29-42.
- Huntington, S. (1991). *The third wave democratization in the late twentieth century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Inkeles, A., & Smith, D. (1974). *Becoming modern*. London: Heinemann.
- Isakhan, B. ve Stockwell, S. (2011) (Eds.). *The secret history of democracy*. Londra: Palgrave Macmillan.
- İra, N. ve Gör, D. (2018). Eğitim fakóltesi öğretim üyelerinin kapsayıcı eğitme yönelik görüşleri. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counseling*, 7(2), 29-38.
- Kılıç, D. (2000). *Eğitim programlarının felsefi boyutları*. IX. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 27-30 Eylül, Erzurum.
- Koçyiğit, M. (2018). *Eğitimin Bilimsel Temeli*. Arı, A. (Ed.), Eğitim Bilimine Giriş içinde (Bölüm 8). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kondu, Z. ve Sakar, T. (2013). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi niçin verilir? *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 49-60.
- Kuzgun, Y. (2000). Eğitimde kendini gerçekleştirme. *Sınıfta Demokrasi* içinde (Editör: Ali Şimşek), Ankara: Eğitimsen Yayınları.
- Lincoln, A. (1863). *Gettysburg adress*.
https://rnc.library.cornell.edu/gettysburg/good_cause/transcript.htm (Erişim Tarihi: 09.07.2020)
- Lister, I. (1982). Issues in teaching and learning about human rights. *General Education*, 36, 8-13.
- MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Maboçoğlu, M. (1999). Demokrasi eğitimi nasıl olmalıdır? *Eğitim ve Bilim*, 23(111), 56-59.
- Morrison, K. A. (2008). Democratic classrooms: Promises and challenges of student voice and choice. *Educational Horizons*, 87(1), 50-60.
- Ocak, M. A. (2010). *Alanyazın incelemesi*. Ankara: Nobel Yay.
- Okutan, M. (2010). Türk eğitim sisteminde demokrasi eğitimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 938-946.
- Ornstein, A. C. ve Hunkins, F. P. (2009). *Curriculum: Foundations, principles and issues (Fifth Edition)*. United States: Pearson.
- Özden, Y. (2005). *Öğrenme ve öğretme* (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Polka, B. (2017). The Philosophical Foundations of Democracy. *The European Legacy*, 22(1), 82-87, DOI: 10.1080/10848770.2016.1237431.
- Samancı, O. (2010). Democracy education in elementary schools. *The Social Studies*, 101(1), 30-33.
- Sanborn, H. ve Thyne, C.L. (2014). Education and the fall of authoritarian regimes. *British Journal of Political Science*, 44(4), 773-797.
- Sönmez, V. (2012). *Eğitim felsefesi* (11. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şişman, M., Güleş, H. ve Dönmez, A. (2010). Demokratik Bir okul kültürü için yeterlilikler çerçevesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 167-182.

The Economist

http://www.eiu.com/public/thankyou_download.aspx?activity=download&campaignid=democracyindex2019 (Erişim Tarihi: 07.08.2020)

Topdemir, H. G. (2008). *Felsefe*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Türk Dil Kurumu. (2020). <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 07.08.2020)

Üztemur, S. (2019). İnsan hak ve özgürlükleri. İ. Acun (Ed.) *İnsan hakları ve demokrasi eğitimi* (ss. 1-17) içinde. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Westheimer, J. ve Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Researcher Journal*, 41(2), 237-269.

Yağcı, E. (1998). Demokrasi ve eğitim, *Eğitim ve Bilim*, 22(107), 15-22.

Yeşil, R. (2004). İnsan hakları ve demokrasi eğitiminde yöntem. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 35-41.

Yüksek Seçim Kurulu. (2020). <http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf> (Erişim Tarihi: 07.08.2020).

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.